

ବିବାହ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૭૯૨ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ કિલ્લોલ

વિષય ૬-૨૧

કિલ્લો લ

અવેરચંદ મેઘાણી

શ્રી લાલુભતિ દમાશકમાલા : ૩

પ્રકાશક

શ્રી મહિલાવિદ્યાલય : ભાવનગર

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૪૭૯૨
આવૃત્તિ પહેલી
પ્રત ૧૦૦૦

*

મૂલ્ય ચાર આના

મુદ્રક

અમૃતલાલ દલપતભાઈ શેઠ,
સૌરાષ્ટ્ર મુદ્રણાલય : રાણપુર.

‘કિસ્સોદ’

માનાં હેત

કથાકાર શ્રી. રમિકથાવતા
જોગન્ય?

બેટ

..... ને

..... તરફથી

અ પ' છુ

તારાં બાળપણનાં ફૂજન હે સખિ !
શીદ રુંધ્યાં તેં આવીને મુજ દાર ને ?
પોતાનું રુંધીને હું-માં ઠાલવ્યું,
સમજું છું એ તુજ શાંતિનો સાર ને !

એકલતાના વગડા બળબળતા હતા,
તું વરસ્યે પાંગરિયા મુજ ઉર-બાગ ને;
હિઆં તેને જતનેથી ઉઝેરજે !
સીંચી તારા જીવનના સોહાગ ને.

કિલ્લોલે કિલ્લોલે તું ઉભી મદા,
 સાંભળતી મુજ કાલાધેલા ખેલ જો:
 દેવાલયના ધુમ્મટ શી મુંગી મુંગી
 પડછંદે જગવંતી સ્વર-હિલ્લોલ જો.

આત્મનની તરસી પુલવાડીમાં સખિ,
 વરસી રહી તું ગાજ્યા વિણ ગંભીર જો:
 વરસીને સોહંતી શારદ વાદળી !
 ફરી ફરી લાવે ભરીને નવલાં નીર જો.

વત્સલતા, વાલપ, કરુણાના મોરલા,
 ટૌંકે મારા ગૃહ-વડલાની છાંય જો,
 તુજ ગુંજ્યાં ઝીલી તુજને પાછાં દહિં,
 સ્વીકારી સાચવજો અંતર માંય જો !

અધરે આવી આવીને પાછા વળે
 અણખોલ્યા અણખોલ્યા ઉરના લાવ જો,
 મનડાની મુંગી મુંગી આરાધના-
 એ છે સહુથી ઉંચું અનુપમ કાવ્ય જો !

પ્રકાશકના બે બોલ

‘ બલિદાન ’ તથા ‘ વેણીનાં ફુલ ’ ગુજરાતનાં સન્નારીવૃંદને બોલે ધર્યાં પછી લાઈ ઝવેરચંદ મેઘાણી આજે ‘ કિલ્લોલ ’ દ્વારા ગુજરાતની યુવતીઓને કલ્લોલતી કરવા માગે છે. જે લાવલર્યો સત્કાર એમની કૃતિઓ ગુજરાતી આલમમાં સર્વદા મેળવી રહી છે, તેવો જ હૃંફાળો આવકાર આ લઘુ પુસ્તક પણ પામશે એ નિઃસંદેહ છે.

ઠાઠિયાવાડમાં બાળાઓ Street Songs-
શેરીનાં ગીતો દ્વારા આનંદ અને ઉલ્લાસની મસ્તી

અનુભવે છે. એ ગીતોના ઉન્નત કરેલા ભાવો ગૂંથીને, તેને ઉખાણાથી માંડીને હાલરડાં સુધીની વિવિધતા અર્પોને, તથા લોકના માનીતા સૂરોમાં ઢાળીને નીતારેલા ‘કિલ્લોલ’નાં ગીતો શાળામાં ભણતી કન્યાઓને તેમ જ શેરીઓમાં રમતી તરુણીઓને કંઠે ચડી જશે એવી આશા છે.

‘વનરાજનું હાલરડું’, ‘સોણલાં’, તથા ‘શિવાજીનું હાલરડું’ ગુર્જર સાહિત્યમાં જે નવો અને અણખેડાએલો પ્રદેશ ખુલ્લો કરે છે તેમાં નવગુજરાતના સર્જક કવિઓ સ્વતંત્ર વિહાર કરવાને પ્રેરણા મેળવે એ સંભવિત છે. તેમ થશે તો ગુજરાતની ઉગતી પ્રજાનું કલ્યાણ થશે.

ભાષા મેઘાણીના બહેનો પ્રત્યેના આ બંધુકૃત્ય બદલ બહેનો વતી એમનો આભાર માનવાની અમે રજા લઈએ છીએ.

સેવકો,

શ્રી મહિલા વિદ્યાલય

લાવનગર

૨૫ : ૭ : ૨૬

સૌ. વિનોદિની યાજ્ઞિક

બળવંતરાય મહેતા

મંત્રીઓ, લાવનગર સ્ત્રી કુળવણી

મંડળ

નિવેદન

ચોપડીનું નામ પાડવું એ આ યુગમાં તો છોકરાંનાં નામ પાડવા કરતાં પણ વધુ મુંઝવનાર વાત થઈ પડી છે. આ ચોપડીને માટે પણ નામોની હારમાળા તૈયાર થઈ હતી. એકંદર અંદરનાં ઘણાં-ખરાં ગીતો માતા અને બાલક વચ્ચેની ઉર્મિઓ કીલવા મથતાં હોવાથી મિત્રોએ ‘હૂલામણાં’ એવું સૂચક મથાળું પસંદ કર્યું. પણ એ શબ્દ આ ચોપડી જેટલો હળવો ન લાગ્યો. સમગ્રપણે જેતાં આ ગીતો મને પક્ષીઓના પ્રભાત-કિલ્લોલ જેવાં જણાયાં. એમાં કાગડો, કાબર, મોરલા ને પોપટ તમામની બોલીની મનસ્વી મેળવણી જેવું દેખાયું. ‘કિલ્લોલ’ શબ્દ પણ જીલને ટેરવે અચત્ને ઉછળતો લાગ્યો. કુટુંબ-કિલ્લોલનો ખસિ એ શબ્દ બરાબર વહેતો દેખાયો. છતાં ‘કિલ્લોલ’

અને ‘હુલામણાં’ વચ્ચેનો મતભેદ હજી સમ્યો નથી. વાચક પોતાની પ્રત પર મનગમતી છેકલુંસ કરશે તો કર્તાને વાંધો નથી.

૧૧ કુલ ૨૦ વિષય—અને પેટાગીતો ગણતાં ૨૫ ગીતોઃ
 એમાં ૧૫ જેટલાં હાલરડાં છે. બાકીનાંમાં પણ માતા અથવા નાનાં લાઇબ્હેનોના મનોભાવ ગુંજવાનો પ્રયાસ છે. ‘પીપર’ અને ‘ગલૂડાં’ દ્વારા એ કુટુંબ—ભાવનાને ફળી અને શેરી સુધી પહોળાવવાનો આશય છે. જોશું તો તે બન્નેનો ગર્ભિત ખ્વનિ ‘માતા અને બાલક’ જ છે. ‘રાત પડતી હતી’ એ ગીત પ્રકૃતિનું એક કરુણાભીનું દર્શન હોવા છતાં તેની અમૂક ઉપમાઓ ‘ભાંછ, બહેન, બા અને બાપુ’નાં હૈંતમણી જ વહે છે. જ્યાં જ્યાં દાંપત્યને સ્પર્શ થયો છે ત્યાં ત્યાં વચ્ચે બાલકને કંડીરૂપ બનાવીને જોડાણ કર્યું છે. માત્ર એક જ ગીત “સાગર રાણો”નો મેળ આ સંગ્રહમાં મળતો નથી. એ ગીત આંહી અરથાને છે. ગફલતથી પેસી ગયું છે. નવી આવૃત્તિમાં કાં તો એ નહિ હોય, અથવા તો એની ઊણપ પૂરાએલી હશે.

‘કિલ્લોલ’નાં કેટલાંક ગીતો બાલકોને ન એ સમજાય. એનું કારણ છે. ગીતો મુખ્યત્વે માતાને ધ્યાનમાં રાખીને લખાયાં છે. લખનારનાં કલ્પના—લોચન સામે માતાપદ પામી ચુકેલી અથવા તો માતૃત્વના ભુવનમાં ધીરેધીરે પગલાં માંડતી તરુણી જ

નિરંતર ખડી હતી. એટલે ગીતો બાલકો વિષેનાં હોવા છતાં બધાં જ કંઈ બાલ-ઉપયોગનાં નથી. ખાંનપાનમાં રસ પામવા માટે મ્હોંની અંદર અમીનું જે સ્થાન છે, તેવું જ કંઈક સ્થાન, આ ગીતોને, વાત્સલ્યનાં માધુર્ય અનુભવવામાં મળે એવી કર્તાની ધારણા છે.

ઢાળો વિષે પણ એમજ સમજવાનું છે. એ બધા બાલ-ઢાળો નથી. ‘પા ! પા ! પગલી’થી માંડી ‘શિવાંજીનું હાલરડું’ સુધી એનું કૂણું અને વિક્રમશીલ વૈવિધ્ય પથરાયેલું છે.

કેટલાંએક ગીતોની ટુંકા લંબાએ જ ગદ્ય છે. લોકગીતોનું રમકડા સમ ટુંકાણુ અને નાજુક કદ આણવાનું કામ વિકટ છે : ખાસ કરીને નવયુગી કાવ્ય-ભાવો પણ ગુંથવાની જવાબદારી અદા કરવાની હોવાને કારણે. પરંતુ જ્યાં જ્યાં એવી અતિશયતા જણાય ત્યાં ત્યાં વધારાની લાગતી ટુંકા પર ચોકડી મારવાનો વાચકને હક્ક છે.

‘વેણીનાં ફૂલ’માં ઘણું એવું હતું કે જે ‘કિલ્લો-લ’માં નથી; એજ રીતે આમાં નીપજી શકેલું એવું કેટલુંક એમાં નથી. બન્નેને અન્યોન્યનાં પૂરક લેખું છું. વાચકને પણ એમજ લેખવા વિનંતિ કરું છું.

પૂકા પરનું ચિત્ર આપનાર તો આ વખતે પણ ભાઈશ્રી રવિશંકર રાવળ જ છે. એમાં એમણે પોતાનાં

ગરવાં માતાજીના વાત્સલ્યનું અઘાપિ પર્યંત જે પાન કરેલું છે તેનો જાણે કે મીઠો ને મ્હેકતો ઓડકાર ઠલવ્યો છે. એનો આભાર પ્રદર્શિત કરવાની આ આચાર-શિષ્ટતાના અંતરમાં જે સમ્યાધ ભરેલી છે, તે તો તેઓ જ જાણી શકે, કે જેઓને પોતાનાં લખાણને અનુરૂપ ચિત્રો ચિતરાવવાની આપદાઓ વીતી હોય.

ને ‘માનાં હેત’નું મુખચિત્ર ખાસ ‘કિલ્લોલ’ને ખાતર જ વાપરવા આપનાર લાઘશ્રી રસિકલાલનું ઋણ પણ સાભાર સ્વીકારું છું. એવી કૃતિનો ફાલ ગુજરાતમાં વિરલ જ ઉતરે છે. એ ચિત્રની અંદર એવું કંઈક અખોલ તત્ત્વ ગુંજે છે કે જે આ જગતને થોડુંક ઉચે લે છે. ખેતરમાં ઉઘમ કરતી કરતી સાડલાનું ઘોડિયું બાંધીને બાળક સુવાડતી ખેડુ-માતા એ અર્ધનઅ દશામાં અને ઘાસના ભારામાં રહેલા જીવન-દૈન્યને એક સંધ્યાકાળે કાઠ અપૂર્વ ગૌરવભરી તિરસ્કાર આપી રહી છે.

કાઠક ખેતરની વચ્ચે લાઘ રસિકલાલને થએલું આ દર્શન અત્યંત પાવનકારી છે.

સૌરાષ્ટ્ર સાહિત્ય-મંદિર
રાણપુર
આપાદી પૂર્ણિમા : ૧૯૮૫

}

કર્તા

સાંકળિયું

ગીત	વિષય	પાનું
૧	પા ! પા ! પગલી [“પા ! પા પગલી મામાની ડગલી” એ લોક-જોડકણાંનો ઢાળ]	૧
૨	લાલપ ક્યાંથી ! [જુદા જુદા ઢાળોમાંથી નવો રચેલો ઢાળ]	૭
૩	અમારી પીપર (૧) પીપર લીલી (૨) પીપર કાપી (૩) પીપર સૂકી (૪) પીપર ફાળી (૫) પીપર ફાલી [“મને ઘડી નથી વિસરતા રામ ! હરિહર સંકટહર્તા” એવાં કેટલાંક લોકગીતોના ઢાળોમાંથી ધડેલો ઢાળ]	૯ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪
૪	ચુંદડી	૧૭
૫	હાલો ગલૂડાં રમાડવા	૧૯
૬	રાતાં કુલ [પહેલી ઘડી લોકગીતની]	૨૨

- ૭   ધૂધરો   ૨૫
['કાનુડાને ઘેરો વનરાવન ગોપીએ'
એવાં ગીતો પરથી નવો રચેલ ઢાળ]
- ૮   નીંદરચોર   ૨૬
['આંખડલી કામણુગારી
કાનૂડા તારી ! આંખડલી કામણુગારી' - એ ઢાળ]
- ૯   નીંદરવિહોણી   ૨૭
[શેરી વચાળે ઉભી'તી
ને નરમળ નરમળ જોતી'તી
વાટડલી જોતી'તી દીનાનાથની' - એ ઢાળ]
- ૧૦   ચાંદરડાં   ૨૮
- ૧૧   હાલરડું વાલું   ૨૯
[એક હાલરડાનો ઢાળ]
- ૧૨   નીંદરને સાદ   ૩૨
["રાજ ! પેલડા પોરની નીંદરડી"
એ જનગીતનો ઢાળ]
- ૧૩   વનરાજનું હાલરડું   ૩૬
['બાળુડો પધાર્યા રે
બાઈયું મારે આંગણે હો છ' !
એ જનનનો ઢાળ]

૧૪ સોણુકાં : ૧ : ૨ : ૩ ૪૩

['ચૂડલા લાયો રે હો ચૂડલા લાયો રે;
કે થારે પેરવાની ચતુરાધ વળીજી !
'ચૂડલા લાયો રે !'
એ મારવાડી લગ્નગીતનો ઢાળ]

૧૫ સાગર રાણો ૫૩

[લોકગીતોના ઢાળોમાંથી ઘડેલો]

૧૬ ધીરા વાળે ૫૫

[ઓધવજી રે આવડું નોતું નાણ્યું—એ ઢાળ
પરથી ઘડેલો ઢાળ]

૧૭ રાત પડતી હતી ૫૮

['એક એક વીરો હતો, વીરો હતો'—એ
નહાના નહાના રાસમાના રાસને મળતો ઢાળ]

૧૮ શિવાજીનું હાલરકું ૬૦

['કાચળા—કાચળી'ના ભજન પરથી ઘડેલો ઢાળ]

૧૯ આપાઢી સાંજનાં અંખર ગાળે ૬૪

['અંધારી રાતના કુ ગર ડોલે' એ કવિ નહાના-
લાલના રાસ પરથી સૂચિત ઢાળ.]

૨૦ કૃવાં કિલ્લોલે

૨૧ અર્પણ—ગીત

કિલ્લો લ

સુધારી લેબો !

પાનું	લૅઈટી	સુધારા
૩૪	: ૪	‘મને’ રાખ્દ છકી નાખો.
૪૮	: ૧૦	‘સાંચે’ ને બદલે ‘મૂસાંચે’
૫૯	: ૪-૫-૬	આખી કડી ફેરવીને આ પ્રમાણે લેવી :
<p>લૂ- વરસતી હતી, વરસતી હતી, એવી દુરજનની ખીત જાનું હસતી’તી જેવી લૂ વરસતી હતી, વરસતી હતી.</p>		
૬૪	: ૩	‘માલતો’ ને બદલે ‘માતેલા’
૬૪	: ૬	‘સૂતી ગોપી ભગે’ ને બદલે ‘સૂતાં જ’મલ ભગે’

પા! પા! પગલી

[બાળકને જે હાથ ઢાલી તાલમાં ચાલતાં શીખવવાનું.]

પા! પા! પગલી
કુલની ઢગલી
ઢગલીમાં ઢેલડ
છવે મારી બેનડ!

પા! પા! પગલી
બાગમાં બગલી
બગલી બોલાવે
ડોક ડોલાવે
નીર ઝુલાવે
તીર લળાવે.

પા ! પા ! પગલી
 ના બૂક ડગલી
 ડગલી બરતાં
 હડ વડ હડતાં
 બેની મારી પડતાં !

પા ! પા ! પડિયાં
 થોડુંક રડિયાં
 આંસુડાં હઠિયાં
 બાઈ સાથે લડિયાં
 બાઈ ભરે બકી
 બણે ચકો ચકી !

પા ! પા ! પાલર
 ખૂલે છે ખાલર
 ખાલર જડિયો
 બેનીબાનો ચણિયો
 બણે નાનો દરિયો !

પા ! પા ! પૂજન
 આંબે કૂજન

કૂ ! કૂ ! ક ર તી
જ' ગ લ ભ ર તી
કેા ય લ ક ર તી .

પા ! પા ! પાણી
ન હી . છ લ કાણી
પાણી માં પ ડિયાં
ઉં ડાં ઉ ત રિયાં
તગ ! તગ ! તરિયાં
ની ર ની ત રિયાં
ના વ જુ ક રિયાં
બે ડ લાં ભ રિયાં

પા ! પા ! પૂનમ
તા રા ટ મ ટ મ
ચાં દો ચ મ ચ મ
શ ત્રિ ર મ જ મ
સાગર ધમમમ !

પા ! પા ! પોળી
ધી માં જ બોળી

ઘોળીને ખાલે
ગણુ ભાગ દેલે !

પા ! પા ! પલકે
વીજળી વળકે
મેહુલો મલકે
ભાર મીઠી હલકે
કેહુ ! ગેહુ ! ગળકે
નીર ધારા ખળકે.

પા ! પા ! પરીઓ
ઠેકે દરિયો
દરિયો ડાલે
હોંચે હોંડાળે
છલ છલ છોળે.

પા ! પા ! પોપટ
લીલો લટપટ
લળી. લળી ચાલે
હોંબુની ડાળે

સ રો વ ર પા હ્યે
 પાં ખો પ લા જે
 કાં ઠ લે કા જે
 પ્રેમ મેની પાળે.

પા ! પા ! પંખી
 મા મરે જંખી
 મા ગુંથે માળા
 સા ફે સુંવાળા
 ઘોળા ને કાળા
 બાળા રૂપાળા.

પા ! પા ! પોહણ
 આજનાં ઓહણ
 ઓઢીને ઉંઘા
 સ્વપનાં સુંઘા
 જટ પાછાં જાગો
 પ્રભુ પાસે માગો !

પા ! પા ! પ્રભુજી !
 એક જ અ ર જી
 ઝટ ઘો પગ જી !

પગે જાડ ચડશું
 પ હા ડે ર ખ ડ શું
 વેરી સાથે લડશું
 મા કાળે મરશું
 ફરી અ વ ત ર શું !

લાલપ ક્યાંથી !

તારે આવડી લાલપ ક્યાંથી રે
મારા લાડકવાયા લાલ !

તારે આવડી ફૂણપ ક્યાંથી રે
મારા લટકાળા હો લાલ !

તારી હાથ-હથેળી
પગની રે પેની
ગુલ-પુલ સરીખા ગાલ;

એને આવડાં રંગ્યાં શાથી રે
મારા બોલકણા હો બાળ !-તારે૦

માડી ! હું ને હરિ જે રમતા રે
એક મેઘ-ધનુષ મોઝાર;
અમે લથબથ કુસ્તી કરતા રે
ધન ગાજતું ધમ ! ધમ ! કાર;

મારો પગ ઝ્યો લપસી
 પ ડ્યો ગ ગ ન થી
 ઉ ત યો આં ખા—હા જ;

તું તો નીર-નીતરતી ન્હાતી રે
 એક સરવરિયાની ધાળ;
 તું તો જળ-ઝીલણિયાં ગાતી રે
 તારી ડોકે કુલની માળ;

મને જુગતે લીધો ઝીલી રે
 માસં અંગ હતાં ગારાળ;
 તારા અંતરમાં જળકોળી રે
 મને નવરાંઝ્યો તતકાળ;

તારા ઉરથી ઢળી ગઈ લાલી રે
 મને રંઝ્યો લાલમ લાલ;
 તું તો બની ગઈ કાળી કાળી રે
 મને કરિયો લાલ ગુલાલ !

તારે આવરી લાલપ ક્યાંથી રે
 મારા લાડકવાયા લાલ !

અમારી પીપર

૧. પીપર લીલી

૪

હાં રે પીપર લીલી
હાં હાં રે પીપર લીલી,
મારા વીરને આંગણુ ખીલી રે
પીપર લીલી !

હાં રે પીપર લીલી
હાં હાં રે પીપર લીલી,
એની ઘેરી ઘટા ઢળેલી રે
પીપર લીલી !

હાં રે પીપર લીલી
 હાં હાં રે પીપર લીલી,
 જાણે મજ વનિતા અલખેલી રે
 પીપર લીલી !

હાં રે પીપર લીલી
 હાં હાં રે પીપર લીલી,
 જાણે રાધા નાર રસીલી રે
 પીપર લીલી !

હાં રે પીપર ઢળતી
 હાં હાં રે પીપર ઢળતી,
 દસ ડાળ રૂપાળી લળતી રે
 પીપર લીલી !

હાં રે પીપર ઢળતી
 હાં હાં રે પીપર ઢળતી,
 મુને બથમાં ઘાલી મળતી રે
 પીપર લીલી !

૨. પીપર કાપી

હાં રે પીપર કાપી
 હાં હાં રે પીપર કાપી
 કોઈ હયા વિહોણો પાપી રે
 પીપર કાપી !

હાં રે પીપર કાપી
 હાં હાં રે પીપર કાપી
 જાણે અજાણે સંતાપી રે
 પીપર કાપી !

હાં રે પીપર કાપી
 હાં હાં રે પીપર કાપી
 એમ કકળ્યા મોર કલાપી રે
 પીપર કાપી !

૩. પીપર સૂકી

હાં રે પીપર સૂકી
 હાં હાં રે પીપર સૂકી
 જાણે ભગરી લેંસ વસૂકી રે
 પીપર સૂકી !

હાં રે પીપર સૂકી
 હાં હાં રે પીપર સૂકી
 એનાં જોર ગયા સહુ ડૂકી રે
 પીપર સૂકી.

હાં રે પીપર સૂકી
 હાં હાં રે પીપર સૂકી,
 પંખી ગ્યાં માળા મૂકી રે
 પીપર સૂકી.

હાં રે પાન ખરિયાં
 હાં હાં રે પાન ખરિયાં,
 જાણે માનાં બાળક મરિયાં રે
 પીપર સૂકી.

હાં રે માળી રાવે
 હાં હાં રે માળી રાવે,
 વાહળની સામે જોવે રે
 પીપર સૂકી.

હાં રે પીપર તરસી
 હાં હાં રે પીપર તરસી,
 એને કોઈ ન રેડે કળસી રે
 પીપર સૂકી.

હાં રે પીપર તરસી
 હાં હાં રે પીપર તરસી,
 મેહુલિયે ધારા વરસી રે
 પીપર સૂકી.

૪. પીપર કોળી

હાં રે પીપર કોળી
 હાં હાં રે પીપર કોળી,
 જાણે અમૃતમાં જળકોળી રે
 પીપર કોળી.

હાં રે પીપર કોળી
 હાં હાં રે પીપર કોળી,
 એની ઘટા બની છે ખોળી રે
 પીપર કોળી.

હાં રે કુંપળ પુઠ્યાં
 હાં હાં રે કુંપળ પુઠ્યાં,
 જાણે બાંધ્યાં બાળ વણ્યાં રે
 પીપર કોળી.

હાં રે કુંપળ રાતાં
 હાં હાં રે કુંપળ રાતાં,
 જાણે બાળ બન્યાં મદમાતાં રે
 પીપર કોળી.

૫. પીપર ફાલી

હાં રે પીપર ફાલી
 હાં હાં રે પીપર ફાલી,
 એને અંગે લાલ ગલાલી રે
 પીપર ફાલી.

હાં રે પીપર ફાલી
 હાં હાં રે પીપર ફાલી,
 વનદેવ તણી બહુ બહાલી રે
 પીપર ફાલી.

હાં રે પાન ચડિયાં
 હાં હાં રે પાન ચડિયાં,
 જાણે નવલખ નીલમ જડિયાં રે
 પીપર ફાલી.

હાં રે પેપા આબ્યા
 હાં હાં રે પેપા આબ્યા,
 પંખીડલાંને ભલ ભાબ્યા રે
 પીપર ફાલી.

હાં રે પેપા મીઠા
 હાં હાં રે પેપા મીઠા,
 એને કાબર કરે અજીઠા રે
 પીપર ફાલી.

હાં રે પેપા પડિયા
 હાં હાં રે પેપા પડિયા,
 મારા બચલા ભાઈને જડિયા રે
 પીપર ફાલી.

હાં રે ભાગ બહેંચ્યા
 હાં હાં રે ભાગ બહેંચ્યા,
 બચલીને આખ્યા કાચા રે
 પીપર ફાલી.

.. ;

ચુંદડી

[ધુ'બડી સૈયરમાં રમે-એ હાળ]

ચુંદડી ચૌદ લોકમાં ગોતું.

આલમાં ગોતું

ગેબમાં ગોતું

સાત પાતાળે ધૂમતી ગોતું-ચુંદડી૦

ચુંદડી ચાર રંગમાં બોળી !

લાલ પીળા પરલાતમાં બોળી

ચાંદલી પૂનમ રાતમાં બોળી

વીજળી કેશ હોજમાં બોળી

મેઘ-ધનુના ધોધમાં બોળી-ચુંદડી૦

ચુંદડી ચાર ચોકમાં ઓઢું

માન સરોવર ઝીલતી ઓઢું
આલની વેદ્યે વીણતી ઓઢું
ડુંગરે ડુંગર દોડતી ઓઢું
વાયરા ઉપર પોઢતી ઓઢું-ચુંદડી૦

ચુંદડી ચાર છેડલે ફાટી
રાસડા લેતાં
તાળીઓ દેતાં
સાગરે ના'તાં નીરમાં ફાટી-ચુંદડી૦

હાલો ગલ્લડાં રમાડવા

[શેરીમાં ફૂતરી વીંચાય, એ ગ્રામ્ય બાલકો માટે આનંદ, નૃત્ય અને પશુપ્રેમના ઉમળકા ઠલવવાનો અવસર બને છે. એ મમતાને ગીતમાં ઉતારવાનો આ પ્રયાસ છે.]

કાળૂડી ફૂતરીને આબ્યાં ગલ્લડિયાં
ચાર કબરાં ને ચાર ભૂરિયાં રે
હાલો ગલ્લડાં રમાડવા છ રે !

માડીને પેટ પડી ચસ ! ચસ ! ધાવે
વેલે ચાંટયાં જેમ તૂરિયાં રે
હાલો ગલ્લડાં રમાડવા છ રે !

માતાને માથડે ચડતાં ને ચાટતાં,
જેગણનાં બણે લટૂરિયાં રે
હાલો ગલ્લડાં રમાડવા છ રે !

રાતાં માતાં ને રામ રામે સુવાળાં,
 બાણે મીઠાં ગાલ-મસૂરિયાં રે
 હાલો ગલૂડાં રમાડવા છ રે !

બાને બહાલાં છે જેમ વીરો ને બેની
 કાળવીને વાલાં કુરકુરિયાં રે
 હાલો ગલૂડાં રમાડવા છ રે !

મોટાં થાશે ને મારી શેરી સાચવશે,
 બગશે રાતે બહાદુરિયાં રે
 હાલો ગલૂડાં રમાડવા છ રે !

ટીપૂડો દીપૂડો ડુંગરડો ધૂમશે,
 ગોધેન લેળા વોળાવિયા રે
 હાલો ગલૂડાં રમાડવા છ રે !

મોતીઓ ને માનીઓ ઝોકે રાકાશે,
 વાછડૂ ને પાડડૂ બળાવિયાં રે
 હાલો ગલૂડાં રમાડવા છ

ડાઘીઓ ને ફૂધીઓ ખેતરમાં જાશે,
 વાસુ રે'શે એ રખોલિયા રે
 હાલો ગલ્લડાં રમાડવા છ રે.

કાળીઓને લાળીઓ પાદર પસાયતા,
 બાઉ ! વાઉ ! આલખેલ ખોલિયા રે
 હાલો ગલ્લડાં રમાડવા છ રે.

ગોળ ઘી લોટના શેરા બનાવ્યા,
 કાળવીનાં પેટડાં પૂરિયાં રે
 હાલો ગલ્લડાં રમાડવા છ રે.

પેટ ભરીને માડી બાળ ધવરાવે,
 ધાવીને પોઠે ટીપૂડિયાં રે
 હાલો ગલ્લડાં રમાડવા છ રે.

રાતાં પુલ

એક ઝાડ માથે જૂમખડું,
જૂમખડે રાતાં પુલ
ભમર રે રંગ ડાલરિયો.

એક ડાળ માથે પોપટડો,
પોપટડે રાતી આંચ
ભમર રે રંગ ડાલરિયો.

એક પાજ્ય માથે પારેવડું,
પારેવડે રાતી આંખ
ભમર રે રંગ ડાલરિયો.

એક મહેલ માથે મરગલડો,
મરગલડે માંજર લાલ
ભમર રે રંગ ડાલરિયો.

એક નાર માથે ચુંદલડી,
ચુંદલડીએ રાતી ભાત્ય
ભમર રે રંગ ડાલરિયો.

એક માત હાથે બાળકડું,
બાળકના રાતા ગાલ
ભમર રે રંગ ડાલરિયો.

એક ખડેન માથે સેંથલીયો,
સેંથલડે લાલ હીંગોળ
ભમર રે રંગ ડાલરિયો.

એક ગોખ માથે લાલલડી,
લાલજના રાતા ઢાંત
ભમર રે રંગ ડાલરિયો,

એક પહાડ માથે પાવળિયો,
પાવળિયે લાલ સીંદોર
ભમર રે રંગ ડાલરિયો.

એક આલ માથે ચાંદરડું,
ચાંદરડે રાતાં તેજ
ભમર રે રંગ ડાલરિયો.

એક સમૂર કાઠે સાંજલડી,
સાંજડીએ રાતા હોજ
ભમર રે રંગ ડાલરિયો.

ધૂધરો

ધૂધરો ધુમે છે બેનીબાના હાથમાં,
રાત દિ રમે છે રંગીલીના સાથમાં;

જાણે રમે વાડીમાં મોર !
બેનીબાના ચિતડાને ચોર
ધૂધરો ધુમે છે બેનીબાના હાથમાં.

ધૂધરો ચુમે છે બેનીબાને હોઠડે,
મીઠો મીઠો મોઢાંમાં સંતાય
જાણે હંસ સરવરમાં ન્હાય-ધૂધરો.

ધૂધરાને બહાલી બેનીબાની આંગળી,
જેવાં બાસુ બાપુને બહાલ
જેવાં ભાઈ-ભાણી હેતાળ-ધૂધરો.

ધૂધરાને તોડે ફાડે બેની ખીજમાં,
 તોય નાણે અંતરમાં દુઃખ!
 જાણે કોઈ જોગી અબધૂત-ધૂધરોં

ધૂધરાને ચૂસે ચારે પો'ર બેનડી,
 તોય કો દિ ખૂટયાં ન ખીર!
 જાણે માન સરવરનાં નીર-ધૂધરોં

ધૂધરામાં ઘેરૂં ઘેરૂં કોણુ ગાજતું,
 ગાજે જેવાં ગેબીલાં ગાન!
 અંદ્ર સૂર્ય તારાનાં તાન-ધૂધરોં

ધૂધરાને ગમતી ઝીણી ઝીણી ગોઠડી,
 જાણે જુગ જુગના વિજેગ!
 આજે માંડ મળિયા છે જોગ-ધૂધરોં

ધૂધરાને મેલ્યો માડીએ આકશથી,
 બેનીબાને ધાવણુ દેવા!
 સ્વર્ગ કેરી વાતો કે'વા-ધૂધરોં

નીંદર-ચોર

કેણે નીંદરડી ચોરી
હો બેની ! તારી કેણે નીંદરડી ચોરી !

થાક્યાં તાણીને તારી ઢોરી
હો બેની ! તારી કેણે નીંદરડી ચોરી !

અંખ્યાં છે આડ પાંદ, અંખ્યાં પંખીડલાં,
વેળા વૈશાખની બપોરી-હો બેનીં

પાણીડાં ગઈ'તી હું તો પાદરડી વાડીએ,
ઝાલાં ખાતી'તી ગાય ગોરી-હો બેનીં

શેરીમાં જાઉં ત્યાંય શીજૂડે છાંયડે,
ઉંઘે છે ડાઘીયો અધોરી-હો બેનીં

આંખાની મ્હેક મ્હેક મંજરીના ઝુંડમાં,
પોઢ્યાં ચકવાં અને ચકોરી-હો બેનીં

ડાખીની ડાઠ તણું માંડી ઓસીકડું,
ઘોરે ગોવાળીઆની છોડી-હો બેનીં

ઝોએ સંપીને તારી નીંદર સંતાડી !
રાખી નહિ રાતની ચ થોડી-હો બેનીં

નીંદર-વિહોણી

જરીક બેની જાંઘ્યાં'તાં
 ને રોણાં એનાં થંભ્યાં'તાં,
 પોઢાડીને માતા પાણી પરવર્યાં.

માડી પાછાં આવે છે
 ને ઘરનાં બાર ઉઘાડે છે,
 ઘર વચ્ચે બેનડ બા દોટો દઇ રહ્યાં !

ક્યાં ગઈ તારી નીંદરડી !
 ને છોડી છો કે ઉંદરડી !
 પાંપણને ક્યમ પલ્લનો પોરો નહિ મળે !

કોણ મળ્યાં'તાં ધૂતારાં
 ને કોણ મળ્યાં'તાં લૂંટારાં !
 કોણ અદેખાં સ્વપનાં તારાં હરી ગયાં !

ચાંદો સૂરજ ધૂતારા,
 ને વનનાં પંખી લૂંટારાં,
 ઝાડ અદેખાં સ્વપનાં મારાં હરી ગયાં.

ચાંદરડાં

ખાને ખોળે બેની રડી
એ રે ખૂમ આકાશે ચડી
આકાશે સૂતા શ્રી હરિ
હરિની આંખો ઝળકી પડી.

કુલ-સેજલડી ઝટ પરહરી
હરિએ મેલી નીંદરપરી
સોણલાંની છાબડીઓ ભરી
નીંદર વાદળીને બહાણે ચડી.

અધમધ દરિયે વીજળી મળી
નીંદરની નાવડી ઉંધી વળી
છાબનાં સોણલાં વેરાઈ ગયાં
ને એનાં તો ચાંદરડાં થયાં !

હાલરડું વાલું

વાલીડા વીરનું હાલરડું વાલું !
 હૈયાના હીરનું હાલરડું વાલું !

ઉંઘી જા ઝટ

પોઢી જા પટ

તને દેખાડું સોણલું રૂપાળું
 હો વીરનું હાલરડું વાલું !—વાલીડાં

તાડું પારણીયું સાફ ને સુંવાળું
 હો વીરનું હાલરડું વાલું !—વાલીડાં

બહાણે ચડીને વીર ! બાપુજી આપણા
 પોગ્યા છે સમઠર-પારે રે,
 આઘા પરદેશની વિદ્યા આણીને
 આપણે દેશ ઉતારે
 હો વીરનું હાલરડું વાલું !—વાલીડાં

ઉંચા તે આલમાં કેડા રે કાઢવા
 બાપૂજી ઉડતા વિમાને રે;
 વીંઝે છે વાદળાં ને માપે છે તારલા
 દેવા ઇલમ દુનિયાને
 હો વીરનું હાલરડું વાલું-વાલીડાં

નારાં પોઢણુ લાલ હીંગોળે પારણે
 પીવાનાં દૂધ તારે મીઠાં રે;
 બાપુને આજ મેં તો ભૂખ્યા ઉબગરે
 ધૂમંતા સોણલામાં દીઠા
 હો વીરનું હાલરડું વાલું-વાલીડાં

તારે ખેરણુ વીર ! ઉન કેરી આંગડી
 ચોઢવાને શાલ દુશાલા રે;
 ચોતરા રે ખંડના હિમાળા કેડલા
 કાઢતા હશે બાપુ વાલા
 હો વીરનું હાલરડું વાલું-વાલીડાં

શેરીનાં માનવી શું જાણે મુરખાં !
 ડીધા કરે છે તને નાનો રે;

વેલો ઉઠીને મધ્ય કટ કટ હાંકજો
 બાપુનાં જહાણ ને વિમાનો
 હો વીરનું હાલરડું વાલું-વાલીડાં

ટણુણુ રણુઅણુ ટોકરીઓ વાગે ને
 ગમમમ આસમાન ગાજે રે;
 જાદી જાદી જરીક ખીડી જા આંખડી !
 બાપુ આવે છે ઘેર આજે
 હો વીરનું હાલરડું વાલું.

ઉંઘી જા ઝટ
 પોલી જા પટ
 તને દેખાડું સોણલું રૂપાળું
 હો વીરનું હાલરડું વાલું.

વાલીડા વીરનું હાલરડું વાલું !
 હૈયાના હીરનું હાલરડું વાલું !

નીંદરને સાદ

હું તો સાદ પાડી પાડી શોધી રહી,
નીંદર ! આવો રે મારા ભાઇલાની સેજ !
નીંદરડી ! વીરો મારો સૂતો નથી !

તમે કોણુ રાજની મોલાતે રહો ?
કોની કુંવરીના તાણુ કુલ-હીંડોળ !
નીંદરડી ! વીર મારો સૂતો નથી.

હું તો રાજના મોલુ'માં રહેતી નથી,
નવ તાણુ' રે કો'ના પુલ-હીંડોળ !
નીંદરડી ! વીર મારો સૂતો નથી.

હું તો ઝૂંપડે ઝૂલાવું પારણીયાં,
હું તો હીંચોળું થાક્યાં દીનનાં બાળ;
નીંદરડી ! વીર મારો સૂતો નથી.

મીઠાં પંપાળું બૂખ્યાં તરસ્યાનાં બાળ;
નીંદરડી ! વીર મારે સૂતો નથી.

તમે કેાણુ સરોવરે સંચરતાં ?
તમને વહાલા રે કેાના નૌકા-વિહાર
નીંદરડી ! વીર મારે સૂતો નથી.

હું તો નવ રે સરોવરે સંચરતી,
નથી વહાલા રે મને નૌકા-વિહાર
નીંદરડી ! વીર મારે સૂતો નથી.

હું તો ઘેર સાગરમાં ધૂમી રહી,
મુને વહાલાં રે વાવાઝોડાંનાં વહાણુ
નીંદરડી ! વીર મારે સૂતો નથી.

હું તો મેઘલી રાતને મધ દરિયે
પ્રીતે પોઠાડું વહાણુવટીઓનાં બાળ
નીંદરડી ! વીર મારે સૂતો નથી.

મીઠાં ઉંઘાડું કેા' ખલાસીનાં બાળ
નીંદરડી ! વીર મારે સૂતો નથી.

તમે કૈાણ બગીચાની લહેર લીધો ?

કેવાં માણો રે મેના મોરનાં ગીત
નીંદરડી ! વીર મારો સૂતો નથી.

હું તો મને લહેર બગીચાની લેતી નથી,

નથી ગમતાં રે મેના મોરનાં ગીત !
નીંદરડી ! વીર મારો સૂતો નથી.

હું તો વીંઝું છું નિરજન રણવગડા,

મુને વહાલી રે સિંહ વાઘની ત્રાડ
નીંદરડી ! વીર મારો સૂતો નથી.

હું તો કાળા બપોરની પગ બળતી,

પ્રીતે પોઢાડું ગોવાળીડાનાં બાળ
નીંદરડી ! વીર મારો સૂતો નથી.

મુખે સૂવાડું થાક્યાં ખેડુનાં બાળ

નીંદરડી ! વીર મારો સૂતો નથી.

તમે શોખીલાં શાની રસોઈ તણ્યાં ?

તમે જમતાં રે કેના બતરીસા થાળ
નીંદરડી ! વીર મારો સૂતો નથી.

મુંને શોખ ન મીઠી રસોઈ તણો,
 નથી ખપતા રે મારે ખતરીસા થાળ,
 નીંદરડી ! વીર મારો સૂતો નથી.

મુંને મીઠી લાગે રાટી રંક તણી,
 મુંને વહાલી રે એની આછેરી રાખ !
 નીંદરડી ! વીર મારો સૂતો નથી.

હું તો સાદ પાડી પાડીને શોધી રહી,
 નીંદર ! આવો રે મારા લાઇલાની સેજ !
 નીંદરડી ! વીરો મારો સૂતો નથી !

વનરાજનું હાલરડું

વનરાવનનો રાજા રે
પોઢયો ઉંચે પારણે હો રાજ !

બહાદુર બાળો રાજા રે
પોઢયો ઉંચે પારણે હો રાજ !

હાં રે પોઢયો જયશેખરનો બાળ
હાં રે પોઢયો વેરીડાં કેરો કાળ

હલકે ને હોંચાળું રે
રાજા ગુર્જર દેશનો હો રાજ !

બુગતે ને બૂલાવું રે
મોલી ગુર્જર માતનો હો રાજ !

૨

ઉંચેરી વડવાયે રે
વનરાજનાં પારણાં હો રાજ !

અંકાશીલી ઠાજ્યે રે
બાળુડાનાં જૂલણાં હો રાજ !

હાં રે માથે હીરે મઢેલ આકાશ
હાં રે માથે પૂનમના અંજવાસ

દૂધલડાં કંઈ પીતો રે
રૂપાવરણી રાતનાં હો રાજ !

ગોઠડિયું કંઈ કરતો રે
તારલિયાની સાથમાં હો રાજ !

વનરાવનનો રાજા રે
પોઢ્યો ઉંચે પારણે હો રાજ !

૩

વાંકડિયા મોવાળા રે
વનરાજને શોભતા હો રાજ !

ઢાળાં કરચલિયાળાં રે
ઝૂલકાં ડોકે ઝૂલતાં હો રાજ !

હાં રે એનું કંકૂડા વરણું કપાળ
હાં રે એની આંખે અગનની ઝાળ

વાટલડી કંઈ જોતો રે
જોખન ક્યારે આવશે હો રાજ !

ઝળકી ઝળકી જોતો રે
જોદ્ધા ક્યારે જાગશે હો રાજ !

નિદ્રામાં સાંભળતો રે
હાકલ ક્યારે વાગશે હો રાજ !

વનરાવનનો રાજા રે
પોઠે ઉંચે પારણે હો રાજ !

૪

ઘેલૂડી ઓ સિંહણ રે !

વાર્યે તારાં બાળને હો રાજ !

વઠરેલી ઓ વાઘણ રે !

રોક્યે તારી ત્રાડને હો રાજ !

હાં રે મારા રાજની ઉંઘ વીંખાય

હાં રે મારો બાળુડો ઝબકી જાય

કાચી ને નીંદરનો રે

કોચ્યો તમને મારશે હો રાજ !

થોડી ને નીંદરનો રે

જાગ્યો તમને મારશે હો રાજ !

વનરા વનનો રાજ રે

પોઢ્યો ઉંચે પારણે હો રાજ !

પ

મૂઠડીયું ભીડીને રે
મોલી મારો પોઢિયો હો રાજ !

ડાઢડીયું ભીંસીને રે
કુંવર મારો પોઢિયો હો રાજ !

હાં રે જાણે તાણી ઝાલેલી તરવાર
હાં રે જાણે ઝૂંઝે છે જુદા મોજાર

સોણામાં સંહારે રે
બાપુ કેરા મારને હો રાજ !

સમશાને સૂવારે રે
મા-ભૂમિના ચોરને હો રાજ !

વનરાવનનો રાજા રે
પોઢિયો ઉંચે પારણે હો રાજ !

ગરવી ગુર્જર માનાં રે
વીરને ઝાઝાં વારણાં હો રાજ !

આગભરી અમ્બાનાં રે
વીરને મોંઘાં મીઠડાં હો રાજ !

હાં રે વીરા ! આબુનો દિન વિશ્રામ
હાં રે વાલા ! આબુની રાત આરામ

ઠાલે ને ઠેસરિયા રે !
ખાંડા ધારે ખેલજો હો રાજ !

ઠાલે કંકુભરિયા રે !
અરિને તેડાં મેલજો હો રાજ !

વનરાવનનો રાજા રે
પોઢયો ઉંચે પારણે હો રાજ !

૬

સ્વામીની શુર-વાટે રે
રણુ રમવા બાવું હતું હો રાજ !

સ્વર્ગાપુરને ઘાટે રે
સંગાથી થાવું હતું હો રાજ !

તે દિ' મારે હૈયે પોઢ્યો' તો તું ભાઈ !
તે દિ' તારા બાપુની રામ-હુવાઈ !

આજ સુધી જીવું છું રે
પાવા તુજને દૂધડાં હો રાજ !

જીવતર વીતાવું છું રે
ગાવા શુરનાં ગીતડાં હો રાજ !

જીગ જીગથી જાગું છું રે
લેવા છેલ્લાં મીઠડાં હો રાજ !

વનરાવનનો રાજા રે
પોઢ્યો ઉચે પારણે હો રાજ !

સોણલાં : ૧

સોણલાં લાંચે રે
 હો સોણલાં લાંચે રે !
 વીરાને પારણે ઝુલાવા નોંદરડી !
 સોણલાં લાંચે રે !

હંસલા લાંચે રે
 હો હંસલા લાંચે રે !
 વીરાને માનસરૌવર ઝીલવા જાવું,
 હંસલા લાંચે રે;
 બાંધવને સ્વાર બની આસમાનમાં જાવું,
 હંસલા લાંચે રે-સોણલાં

વાદળી લાંબે રે

હો વાદળી લાંબે રે !

વીરાને આભની વાટે છાંયડી દેતી

વાદળી લાંબે રે !

ખાંધવને મૂખડે શીતળ છાંટણાં દેતી

વાદળી લાંબે રે-સોણલાં

મોરલા લાંબે રે

હો મોરલા લાંબે રે !

વીરાને વીંઝણા ઢાંગણુ ખાર કળાયલ

મોરલા લાંબે રે !

વીરાને ગીત સુણાવણુ ઢલડી સોતા

મોરલા લાંબે રે-સોણલાં

તારલા લાંબે રે

હો તારલા લાંબે રે !

વીરાની વાટ અંધારી દીવડા થાવા

તારલા લાંબે રે !

ખાંધવને રંગબેરંગી તેજમાં ના'વા

તારલા લાંબે રે-સોણલાં

વીજળી લાંચે રે
 હો વીજળી લાંચે રે !
 વીરાને હીરલે મઢયા હાર પેરાવણ
 વીજળી લાંચે રે !
 ખાંધવને સમશેરાના ખેલ શીખાવણ
 વીજળી લાંચે રે-સોણલાં

સોણલાં : ૨

સોણલાં લાંચે રે
 હો સોણલાં લાંચે રે !
 વીરાને પારણે ઝુલાવા નીંદરડી !
 સોણલાં લાંચે રે !

ઘોડલી લાંચે રે
 હો ઘોડલી લાંચે રે !
 વીરાને ધૂમવાને ધમસાણ
 પાંચાળી ઘોડલી લાંચે રે !
 બાંધવને વીંધવા ડુંગર માળ
 દેવાંગી ઘોડલી લાંચે રે—સોણલાં

સાંકળી લાંચે રે

હો સાંકળી લાંચે રે !

વીરાને છાતીએ ટંકાવા

લોખંડી સાંકળી લાંચે રે !

ખાંધવને ખાવડે ખંધાવા

વજ્રની સાંકળી લાંચે રે—સોણલાં

પાઘડી લાંચે રે

હો પાઘડી લાંચે રે !

વીરાને ઝીલવા આઝા ધાવ

પેચાળી પાઘડી લાંચે રે !

ખાંધવને ખાળવા તાતા તાવ

ઝડેરી પાઘડી લાંચે રે—સોણલાં

નીમચો લાંચે રે

હો નીમચો લાંચે રે !

વીરાને તરવારોની તાળીઓ ફેવા

નીમચો લાંચે રે !

ખાંધવને વેરીઓ ફેરાં માથડાં લેવા

નીમચો લાંચે રે—સોણલાં

કંકુ લાંચે રે
 હો હીંગળો લાંચે રે !
 વીરાને ચાંદલા ચોડી વારણાં લેવા
 કંકુ લાંચે રે !
 ખાંધવને ચોખલા ચોડી મીઠડાં લેવા
 હીંગળો લાંચે રે—સોણલાં

ઢાલ ધ્રુસાંચે રે
 હો ઢાલ ધ્રુસાંચે રે !
 વીરાને શૂરઘેરી શરણાધ સંગાથે
 ઢાલ ધ્રુસાંચે રે !
 ખાંધવને સીંધુડાના શોર સંગાથે
 ઢાલ ધ્રુસાંચે રે—સોણલાં

સોણલાં : ૩

સોણલાં લાંબે રે
 હો સોણલાં લાંબે રે !
 વીરાને પારણે જુલાવા નીંદરડી !
 સોણલાં લાંબે રે !

લાડડી લાંબે રે
 હો લાડડી લાંબે રે !
 વીરાને લાલ સીંદારા ચોડવા થાપા
 લાડડી લાંબે રે !
 બાંધવને લેટ કસી તરવાર બંધાવા
 લાડડી લાંબે રે-સોણલાં

લાડડી લાંચે રે
 હો લાડડી લાંચે રે !
 વીરાને પડખેથી પડકાર દેનારી
 લાડડી લાંચે રે !
 ખાંધવની આડડે ઉભી ધાવ લેનારી
 લાડડી લાંચે રે—સોણલાં

બેનડી લાંચે રે
 હો બેનડી લાંચે રે !
 ભાલીના ઘોર અંબોડા વાળવા
 બહાલી બેનડી લાંચે રે !
 ભાલીની રણહાકે રાગ પૂરવા
 ખાળી બેનડી લાંચે રે—સોણલાં

બેનડી લાંચે રે
 હો બેનડી લાંચે રે !
 વીરાને શોષ વેળાએ ટોચલી ટોવા
 બેનડી લાંચે રે !
 ખાંધવને જખમે ઉપર ખાંધવા પાટા
 બેનડી લાંચે રે—સોણલાં

ગોઠીયા લાંચે રે
 હો ગોઠીયા લાંચે રે !
 વીરાની સાથ ચિતામાં પોઢનારા
 પાંચ ગોઠીયા લાંચે રે !
 બાંધવની બાંચ લેખા બાંચ બાંધનારા
 બાર ગોઠીયા લાંચે રે-સોણલાંબ

માવડી લાંચે રે
 હો માવડી લાંચે રે !
 વીરાને સોડય ઓઢાડી આગ મેલાવણ
 માવડી લાંચે રે !
 બાંધવને બાળતાં જેનાં ફટિયાં ધાવણ
 માવડી લાંચે રે-સોણલાંબ

સાગર રાણો

માળા ગૂંથી ગૂંથી લાવે
સાગર રાણો કુલડાં ગૂંથી ગૂંથી લાવે.

ધરતીને હૈયે પે'રાવે
સાગર રાણો કુલડાં ગૂંથી ગૂંથી લાવે.

આઘે આઘે એની અનુપમ વાડી,
ચાંદો સૂરજ રૂડા રાખ્યા બે માળી,

વિધ વિધ વેલડી વાવે
સાગર રાણો કુલડાં ગૂંથી ગૂંથી લાવે-માળાં

ઉંડે પાતાળે ગાળ્યા એણે ક્યારા,
રાખ્યા રાતલડીના રંગત તારા,

નવલખ નદીઓ સીંચાવે
સાગર રાણો કુલડાં ગૂંથી ગૂંથી લાવે-માલાં

સોનલ કુલડે સવાર મલકતાં,
સંધ્યાના થાળ ગુલાબે છલકતા,

રજનીમાં ડોલર આવે
સાગર રાણો કુલડાં ગૂંથી ગૂંથી લાવે-માળાં.

રાત દિવસ ખીજાં કામ ન ફાવે,
ગાંડો પિયુષ લાખો ગેંદ ગુંથાવે,

જૂજવા રંગ મિલાવે
સાગર રાણો કુલડાં ગૂંથી ગૂંથી લાવે-માળાં.

રીસભરી ધરણી નવ રીઝે,
સ્વામીનાં હાન ત્રોડી ત્રોડી ખીજે,

હરિયો વિલાપ ગજાવે
સાગર રાણો કુલડાં ગૂંથી ગૂંથી લાવે-માળાં.

યુગ યુગના અણુભંગ અબોલા,
સૂના સાગર કેશ હૈયા-હીંડાળા,

ગરીબડો થકને બોલાવે
સાગર રાણો કુલડાં ગૂંથી ગૂંથી લાવે-માળાં.

કરુણાળુ બોલ કહાવે
સાગર રાણો કુલડાં ગૂંથી ગૂંથી લાવે.

ગેબીલા શબ્દ સૂણાવે
સાગર રાણો કુલડાં ગૂંથી ગૂંથી લાવે.

ચરણ ચૂમી ચૂમી ગાવે
સાગર રાણો કુલડાં ગૂંથી ગૂંથી લાવે.

માલા ગૂંથી ગૂંથી લાવે
સાગર રાણો પુલડાં ગૂંથી ગૂંથી લાવે.

ધરતીને હૈયે પેરાવે
સાગર રાણો પુલડાં ગૂંથી ગૂંથી લાવે.

ધીરા વાળે !

ધીરા વાળે !

રે મીઠા વાળે !

વાહૂલિયા હો ! ધીરા ધીરા વાળે !

ધીરા ગાળે !

રે ધીરા ગાળે !

મેહૂલિયા હો ! ધીરા ધીરા ગાળે !

બાળૂડાના બાપ નથી ઘરમાં,

આથડતા એ દૂર દેશાવરમાં,

લાડકવાયો લોચે છે નીંદરમાં

વાહૂલિયા હો ધીરા ધીરા વાળે !

વીરા ! તમે દેશદેશે ભટકો,
 ગોતી એને દેને મીઠા ઠબકો,
 લખ્યો નથી કાગળનો કટકો !
 વાહુલિયા હો ધીરા ધીરા વાળે !

મેઘલ રાતે કુલ માંડે ફડકે,
 બાપુ ! બાપુ ! બૂમ પાડી થડકે,
 વિભેગણુ હું ચે બળુ લડકે !
 વાહુલિયા હો ધીરા ધીરા વાળે !

સૂતી'તી ને સ્વામી દીઠા સ્વપને,
 'ઠ્ઠાણે ચડી આવું છું' કે'તા મને,
 ચાંદલિયા ! વધામણી દૈશ તને !
 વાહુલિયા હો ધીરા ધીરા વાળે !

મીઠી લહેરે મધ દરિયે જાળે,
 ઠ્ઠાલાજના શઢની દોરી સ્કાળે,
 આકળિયા નવ રે જરી થાળે,
 વાહુલિયા હો ધીરા ધીરા વાળે !

રાતલડીનાં તેજ રૂપાવરણાં,
 કુદ્યા રે એવા શઢડા વાલાજી તણા,
 ભાળું હું કાગાનીંદરે નાવ ઘણાં !
 વાહૂલિયા હો ! ધીરા ધીરા વાળે !

બેની મારી લેયોં સમૂદરની !
 હળવે હાથે હીંચોળો નાવડલી,
 હીંચોળે જેવી બેટાને માવડલી,
 વાહૂલિયા હો ! ધીરા ધીરા વાળે !

પાછલી રાતે આંખ મળેલ્ હશે,
 ધીરી ધીરી સાંકળ રણમણશે,
 બેમાં પે'લો સાદ કેને કરશે !
 વાહૂલિયા હો ! ધીરા ધીરા વાળે !

ધીરા વાળે
 રે મીઠા વાળે !
 વાહૂલિયા હો ધીરા ધીરા વાળે !

રાત પડતી હતી

રાત પડતી હતી, પડતી હતી,
 જાણે વીરની વિજેગી એન રડતી'તી
 એવી રાત પડતી હતી, પડતી હતી.

રાત ગળતી હતી, ગળતી હતી,
 જાણે બેટાને હૈયે માત લળતી'તી
 એવી રાત ગળતી હતી, ગળતી હતી.

ખેડા પ્રગટતી હતી, પ્રગટતી હતી,
 જાણે પ્રભુજીની આંખડી ઉઘડતી'તી
 એવી ખેડા પ્રગટતી હતી, પ્રગટતી હતી.

ધોમ ધખતી હતી, ધખતી હતી,
 જાણે દમયંતી નળ વિના તલખતી'તી
 એવી ધોમ ધખતી હતી, ધખતી હતી.

લાય ખળતી હતી, ખળતી હતી,
 જાણે મૃગજળ દેખાડી કો'ક છળતી'તી
 એવી લાય ખળતી હતી, ખળતી હતી.

છાંચ ઢળતી હતી, ઢળતી હતી,
 જાણે વાહળની વેદના પીગળતી'તી
 એવી છાંચ ઢળતી હતી, ઢળતી હતી.

સાંજ નમતી હતી, નમતી હતી,
 જાણે હૈયાની વાસના વિરમતી'તી
 એવી સાંજ નમતી હતી, નમતી હતી.

સાંજ સરતી હતી, સરતી હતી,
 જાણે આપુને નેહે આ નીતરતી'તી
 એવી સાંજ સરતી હતી, સરતી હતી.

શિવાજીનું હાલરડું

આલમાં ઉગેલ ચાંદલો ને
 જીજીબાઈને આવ્યાં બાળ,
 બાળડાને માત હીંચોળે
 ધણુણુ ડુંગરા બોલે !
 શિવાજીને નીંદરું નાવે
 માતા જીજીબાઈ જૂલાવે.

પેટમાં પોઢીને સાંભળેલી બાળે
 રામ લખમણની વાત,
 માતાજીને મુખ જે દિ'થી
 ઉડી એની ઉંઘ તે દિ'થી.

પોઢીને રે મારાં બાળ !
 પોઢી લેને પેટ ભરીને આજ,
 કાલે કાળાં જીજી બેલાશે
 સૂવા ટાણું કયાંય ને રે'શે.

ધાવળે રે મારાં પેટ !

ધાવી લેને ખૂબ ધ્રુપીને આજ,
રે'શે નહિ રણચેલૂડા !
ખાવા મૂઠી ધાનની વેળા.

પે'રી ઓઢી લેને પાતળા રે !

પીળાં લાલ પીરોજી ચીર,
કાયા તારી લોહીમાં ના'શે
ઢાંકણુ તે દિ' ઢાલનું થાશે.

ધૂધરા, ધાવણી, પોપટ-લાકડી

ફેરવી લેને આજ !
તે દિ' તારે હાથ રે'વાની
રાતી ખંખોળ લવાની.

લાલ કંકુ કેરા આંદલા ને

લાલે તાણુને કેસર-આડથ !
તે દિ' તો સોફરીઆ થાપા
છાતી માથે ઝીલવા ખાપા !

માત પિતા ચોડે ચૂમીઓ રે બાળા !

ઝીલજો બેવડા ગાલ

તે દિ' તારાં મોઢડાં માથે

ધૂંવાધાર તોપ મંગલશે.

આજ માતાજીની ગોદમાં રે

તૂંને હુંક આવે આઠ પો'ર

તે દિ' કાળી મેઘલી રાતે

વાયુ ટાઢા મોતના વાશે.

આજ માતા દેતી પાથરી રે

કૂણાં કુલડાં કેરી સેજ,

તે દિ' તારી વીર-પથારી

પાથરશે વીશ ભૂજળી.

આજ માતાજીને ખોળલે રે

તારાં માથડાં ઝોલે જાય,

તે દિ' તારે ઓશીકાં

મેલાશે તીર ખંધૂકાં.

સૂઘ લેજે મારા કેસરી રે !

તારી હિંદવાણું જોવે વાટ,

જાગી વે'લો આવ જાળૂડા !

માને હાથ લેટ ખંધાવા.

જાગી વે'લો આવજે વીરા !

ટીલું માના લોહીનું લેવા !

શિવાજીને નીંદરું નાવે

માતા જીજીબાઈ મૂલાવે.

જાળૂડાને માત હીંચોળે

ધણધણ કુંગરા બોલે.

આપાઢી સાંજ

આપાઢી સાંજનાં અંખર ગાજે;
અંખર ગાજે, મેઘાડમ્ખર ગાજે !-આપાઢી૦

માલતો મોરલાના ટોકા જોલે,
ટોકા જોલે, ધીરી ઢલડ ડોલે-આપાઢી૦

ગરવા ગોવાળીઆના પાવા વાગે,
પાવા વાગે, સૂતી ગોપી જાગે-આપાઢી૦

વીરાની વાડીઓમાં અમૃત રેલે,
અમૃત રેલે, લાલી ઝરમર ઝીલે-આપાઢી૦

લાલીની રાતીચોળ ચુંદડ લીંજે,
ચુંદડ લીંજે, જોળે જોટો રીંજે-આપાઢી૦

આપાઢી સાંજનાં અંખર ગાજે,
અંખર ગાજે મેઘાડમ્ખર ગાજે-આપાઢી૦

કેવાં કિલ્લોલે !

[ઢાળ-વનમાં કાનો દાતણ મગાવે,
વનમાં દાતણ ક્યાંથી !
હઠીલો મારે ખેંધે પગો છે !]

વનમાં કાળી કોયલ કિલ્લોલે,
ઘરમાં કિલ્લોલે જેન બાળી
બાળુડાં મારાં કેવાં કિલ્લોલે !

કાલા કિલ્લોલ બોલ બોલે
બાળુડાં મારાં કેવાં કિલ્લોલે !

ડુંગરે મોરલાને ઢલડ બોલાવે,
વીરને બોલાવે જેન વાલી
બાળુડાં મારાં કેવાં કિલ્લોલે !

વાદળે મેહુલાને વીજળી વળુંબે,
વીરને જળુંબે બેની ગોરી
બાળુડાં મારાં કેવાં કિલ્લોલે !

આભમાં ચાંદલાને વાદળી લપેટે,
વીરને ભેટે છે બેન કાળી
બાળુડાં મારાં કેવાં કિલ્લોલે !

રાજમાં ભૂપતિને ચારણુ લલકારે,
વીરને લલકારે બેન ઘેલી
બાળુડાં મારાં કેવાં કિલ્લોલે !

ઝોવરે નીર નાનું પોયણુ ઝુલાવે,
વીરને ઝુલાવે બેન નાની
બાળુડાં મારાં કેવાં કિલ્લોલે !

રણમાં રાજવીર ખરછી હિલોળે,
વીરને હીંચીળે બેન ખંડી
બાળુડાં મારાં કેવાં કિલ્લોલે !

ઝાડવે ઝાડવે પંખીડાં વિરાજે,
ખોળે ગાળે છે ભાઈ-બેની
બાળુડાં મારાં કેવાં કિલ્લોલે !

કલા કિલ્લોલ બોલ બોલે
બાળુડાં મારાં કેવાં કિલ્લોલે !

અધરા શબ્દોની સમજણ

અંબર : આકાશ

કાગાનીંદર : અરધી-પરધી ઉંઘ

કેડા : રસ્તા

ખાળવા : રોકવા

ગળકે : હલકથી (ભેર) બોલે

ગારાળ : ગારા (કાદવ) વાળાં

જગ-ઝીલણિયાં : જળ-ઝીલણી એકાદશીને દિવસે
જળાશયની અંદર ન્હાતી ન્હાતી સ્ત્રીઓ
ગીત ગાય છે તે જગઝીલણિયાં કહેવાય છે.

ઝોક : પશુઓને પૂરવાનો વાડો

ટોચલી : ખાળકને દૂધ પાવાની નાની ટબૂટી

ડાઢિયું : દાઢો

ફૂકવું : કમજોર બનીને થાકી જવું

તાતા તાવ : સખ્ત તાપ

થાપા : હાથના પંજની છાપ

ધ્રપીને : ધરાઇને

ધૂંવાધાર : ગોટેગોટ ધૂમાડા ઉરાડતી પ્રચંડ (તોપ)

નીમચો (જો) : નાનકડી તલવાર

પેચાળી : પેચ (આંટી) પાડેલી

ખંધૂકાં : ખંદુકો

લવાની : શિવાજીની તલવારનું નામ

મરગલડો : મરઘો (કૂકડો)

મેક્ષાવણુ : મૂકાવનાર

મોલી : મોટો પુત્ર (ધરના અધાર રૂપ 'મોલ'ના
લાકડા પરથી)

રખોશિયા : રખેવાળ

લોચવું : નિદ્રામાં અથવા તાવમાં ઝંખવું

વજ્રેર : વજ્ર

વસૂકવું : દૂધ દેતા ખંધ પડવું

વાહુલિયા : વાયરા

વામુ રહેવું : ખેતરમાં મોલ સાચવવા રાત્રિયે રહેવું

વીશભુજળી : વીશ ભુજવાળી દેવી

વોળાવિયા : રખેવાળ

સોંધૂડના શોર : લડાઈમાં શૌર્ય ચકાવનાર સૂર

સોડચ : શય ઉપર ઓઢાડવાનું લૂગડું : ખાંપણ

હિન્દવાણું : હિન્દુસ્તાન

